

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Centar za ekonomska istraživanja

SEOBE I RAZVOJ

BEOGRAD, 2016

Uredivački odbor:

dr Veselin Vukotić
dr Danilo Šuković
dr Mirjana Rašević
dr Slobodan Maksimović
dr Vladimir Goati

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

dr Goran Bašić

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva,
Tehnološko-metalurškog fakulteta, Karnegijeva 4, Beograd**

Tiraž:

300 primeraka

ISBN:978-86-7093-164-0

CIP - Katalogizacija u publikaciji -
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

314.114(082)
330.341:314.15(082)

SEOBE i razvoj / [uredivački odbor Veselin Vukotić ... [et al.], -Beograd : Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2016 (Beograd : Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva Tehnološko-metalurškog fakulteta). - 393 str. : graf. prikazi ; 35 cm

Tiraž 300. - Str. 7: Predgovor / Danilo Šuković. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-164-0

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]
а) Миграције - Интердисциплинарни приступ
- Зборници б) Миграције -
Привредни развој - Зборници
COBISS.SR-ID 223311116

© 2016. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

RODNI ASPEKT SAVREMENIH MIGRACIJA

Apstrakt

U radu se analizira pojava feminizacije migracija, položaj legalnih i ilegalnih migrantkinja, radni uslovi u kojima se nalaze, rodno specifični uslovi azila, izbeglice i žene u nedavnom izbegličkom talasu koji dolazi u Evropu. U svetskim migracijama poslednjih godina je sve više žena kako onih koje žive same, tako i udatih, i često sa boljim obrazovanjem od muškaraca, koje su same otišle u druge zemlje u potrazi za poslom. Među njima su studentkinje univerziteta, akivistkinje različitih društvenih pokreta, poslovne žene, radne migrantkinje. Povećava se i broj žena koje su trafikovane u industriju pružanja seksualnih usluga, one koje se izvoze kao pogodne supruge u programima ugovorenih brakova i one eksploatisane kao nelegalne radnice u domaćinstvima bez pravne ili socijalne zaštite. Mnoge beže od ratova, konflikata i nasilja, ali i tradicionalnih rodni uloga koji ženama nameću niz ograničenja i nemogućnost slobodnog izbora. Rad u domaćinstvu, generalno, pojavljuje se kao često jedina mogućnost rada za migrantkinje, koliko povoljna (obezbeđuje kakav takav izvor prihoda), toliko i nepovoljna, jer se odvija u sektoru koji karakteriše nedostatak prava i oskudna ekonomska i društvena pokretljivost. Posebno se analizira situacija admolescentkinja i mladih žena.

Ključne reči: Žene u migracijama, ilegalne migrantkinje, socijalna i građanska prava migrantkinja, rodno specifični uslovi za dobijanje azila, žene u izbegličtvu

GENDER ASPECTS OF CONTEMPORARY MIGRATIONS

Abstract

The paper analyzes feminisation of migration, the situation of legal and undocumented women migrants, their working conditions, gender-specific asylum regulation, women in recent refugee waves coming to Europe. More women are recorded in recent years international migration, some of them who live alone, some married, sometimes better educated than men, some who went to other countries in search for work. Among them are female students of universities, activists of different social movements, business women, female labor migrants. Increased is the number of women who are trafficked into sex industry, who are exported as suitable wives within programs of arranged marriages and those exploited as undocumented workers in households deprived of legal and social protection. Many are fleeing from wars, conflicts and violence, as well as traditional gender roles that impose to women number of restrictions and the impossibility of free choice. The work in the household, in general, appears as often the only possibility for female migrants, which is partly good as being a source of some income. But it is also unfavorable, as it takes place in a sector that is characterized by a lack of rights and poor economic and social mobility. In particular, the paper analyzes the situation adolescent and young women.

Key Words: Women in migration, undocumented female migrants, social and civil rights of female migrants, gender-specific conditions for asylum, refugee women

1 Naučna savetnica, Institut društvenih nauka u Beogradu

UVOD

U uslovima masovne mobilnosti, neoliberalne države širom sveta su pooštrile kontrolu granica, i time otežale velikim delovima globalne populacije da legalno uđu ili ostanu u njihovim državama. Rasno obeleženi građani/ke globalnog "juga" su u naročito nepovoljnom položaju, sasvim različito tretirani od građana/ki Evropske unije, koji imaju privilegiju zajedničkih prava na kretanje i rad u čitavoj EU, ali i od onih iz zemalja suseda EU koji takođe imaju određene, pravno zasnovane statuse u pogledu mogućnosti rada u EU.² U dodatku tome, države koje su sprovele neo-liberalne politike, uvele su veliki broj novih imigracionih inkriminacija i otvorile mrežu imigracionih prihvatnih centara. Pojačana kontrola granica povezana sa instrumentima krivičnog pravosuđa, sve više preoblikuje i sam koncept državljanstva. Ne-državljanima/ke sada podležu znatno povećanom nadzoru, preprekama i intervencijama, dok građani/ke sve češće moraju dokazivati svoju podobnost u uslovima povećane zaštite bezbednosti. Ovakve promene su naročito primetne u odnosu na nebelačke, manjinske etničke zajednice, koje su od skora podvrgnute novim oblicima policijskih intervencija u potrazi za osumnjičenim teroristima, nedokumentovanim tražiocima azila i ilegalnim radnicima/ama. Za ove zajednice, dugotrajni, ranije postojeći, kao i skorašnji javni strah od "unutrašnjeg neprijatelja" se prepliće i pojačava strahovima od "spoljnjih pretnji". Sve to dovodi u pitanje pripadnost i stečena prava čak i dugogodišnjih, potpuno legalnih rezidenata/kinja i EU građana/ki koji su često izloženi agresivnim policijskim praksama, čime su implicitno i eksplicitno označavani kao nepripadajući, nezaslužni i čak, potencijalno opasni. (Bosworth: 2014)

MIGRANTKINJE

Svetske migracije stalno menjaju svoju prirodu, pravce kretanja, kompoziciju, destinacije i strategije, što prevashodno uslovljeno strukturalnim karakteristikama svetskih ekonomija. Broj migrantkinja je između 1965. i 1990. godine, u čitavom svetu konstantno rastao vidljivo brže u odnosu na broj migranata, i u najznačajnijim prijemnim državama, idustrijalizovanim, kao i onima u razvoju (Chammartin & Moreno-Fontes). Dok je još tokom 1970-tih godina tipičan većinski profil osoba koje migriraju bio muškarac - hranilac porodice, od ranih 1980-tih se povećava broj žena, kako onih koje žive same, tako i udatih, i često sa boljim obrazovanjem od muškaraca, koje su same otišle u druge zemlje u potrazi za poslom (Kabeer: 2003). Štaviše, ukoliko se zvanični i nezvanični tokovi migracija prikažu po rodu, broj i udeo žena je verovatno veći u poređenju sa tokovima muških radnih migranata. Trend iz osamdesetih nastavljen je i u devedesetim kada je broj migrantkinja koje dolaze iz mnogih, različitih razloga povećan širom sveta i porastao je sa 75 miliona 1990. godine na 111 miliona 2013. godine (UNDESA: 2013).

I primeri konkretnih zemalja pripadaju istim trendovima, pa se tako od 2000. godine, postojeći obrazac emigracije npr. iz Alžira u Francusku prilično promenio (Hocine: 2011). Uz tradicionalnu emigraciju intelektualaca i studenata, sada je povećana emigracija žena: žene čine 42% od 4,5 miliona ljudi rođenih u Alžiru koji danas borave u Francuskoj. Feminizacija migracije u alžirskom kontekstu može se objasniti promenom konfiguracije pokretljivosti, koja više nije podstaknuta striktno ekonomskim razlozima, već takođe odražava i želju za ostvarivanjem drugih ciljeva u kontekstu društvene pokretljivosti i kulturoloških i ekonomskih

² Evropska politika prema susedima omogućuje određene privilegije za građane npr. Ukrajine, Alžira i Moldavije, da rade u Poljskoj, Francuskoj, Španiji. Italija i Poljska primaju veći broj žena od muških migrantskih radnika, dok ih Španija i Francuska primaju u znatnoj meri (Oso & Ribas Mateos: 2013)

transnacionalnih interkonekcija. I u drugim kontekstima uočeno je da razlozi migracije mogu ići i dalje od jednostavne potrebe za zaposlenjem, već reflektuju i potrebu da se ispune različiti projekti. Primeri su studentkinje univerziteta koje u povećanom broju učestvuju u naučnim mrežama, aktivistkinje udruženja civilnog društva koje učestvuju u Evro-Mediterranskoj saradnji, ali i poslovne žene angažovane u transnacionalnim trgovinskim krugovima, kao što su *trabendo*, popularno nazvane "*biznasiatess*", odnosno "biznisvumenke (preduzetnice)" (Marchetti, Salih: 2015)

Vrste i obrasci migracije žena su izuzetno heterogeni. Žene migriraju radi ponovnog ujedinjenja porodice, kao pojedinke, da bi nastavile studiranje, ili kao aktivne učesnice razmene i kao radne migrantkinje, pri čemu se povećava i broj žena koje su trafikovane u industriju pružanja seksualnih usluga, one koje se izvoze kao pogodne supruge u programima ugovorenih brakova i one eksploatisane kao nelegalne radnice u domaćinstvima bez pravne ili socijalne zaštite (Kofman: 2000). Takođe, i žene beže od ratova, nasilja i konflikata kao izbeglice, često prelazeći granice EU u uslovima opasnim po život, koji su za mnoge od njih fatalni.³ Ova heterogenost, među ostalim faktorima, čini veoma teškim postizanje jedinstvenih ili monolitnih zaključaka o osnažujućoj, obeshrabrujućoj, eksploatatorskoj ili kriminogenoj prirodi migracije žena.

Razlike koje postoje između migratornih obrazaca muškaraca i žena ne mogu se uvek razumeti kao rezultat individualnog izbora koji počiva na racionalnoj ekonomskoj kalkulaciji, a koja se dešava nezavisno od strukturalnih faktora. Rodno-obeležene norme, međunarodni odnosi, kulturološki i religijski pritisci oblikuju, ometaju ili sprečavaju subjektivnosti pojedinaca/ki i sposobnost sprovođenja njihovi izbora.

NELEGALNE MIGRANTKINJE (ASKOLA, 2010)

U odnosu na muškarce mogućnost žena da legalno migriraju u većini država je ograničenija. Kada se organizuju legalni, zvanični procesi zapošljavanja, oni su često usmereni na radnike u građevinarstvu i poljoprivredne radnike⁴ (tako je, npr. SAD 1999. godine primila samo 1.6% žena kao legalnu radnu snagu: 32, 372 poljoprivrednih muških radnika i samo 534 medicinskih sestara). Nemačka je isto dobar primer migracionih politika koje odgovaraju muškarcima; sva četiri legalna načina migracije u svrhu traženja zaposlenja karakteriše dominacija muškaraca: 1) zaposlenje po projektima u građevinskoj industriji 2) ugovori o privremenom radu gostujućih radnika; 3) sezonski radnici u poljoprivredi, šumarstvu, građevinarstvu i vinogradima, i 4) radnici koji svakodnevno putuju (commuters) a žive do 50 kilometara od nemačke granice (80% su muškarci).

Migracione politike zapadno-evropskih zemalja zaista nisu otvoreno rodno pristrasne. Ali vrste poslova gde postoji potražnja za migrantkinjama radnicama, često odražava tradicionalne uloge žene i rodne stereotipe. Potražnja je uglavnom povećana za medicinskim sestrama, za poslove čišćenja u hotelima i restoranima, seksualnom radu i naročito radu u domaćinstvu, npr. rad u domaćinstvu (*domestic service*) je jedna od najvažnijih kategorija zaposlenja migrantkinja iz jugo-istočne Azije u Zalivske države.

3 Iako postoji vrlo rasprostranjena svest da su žene i deca među mnogim onima koji gube živote orelazeći Sredozemno more kao i oni koji idu preko istočnih granica EUa, ne postoje nigde zajednički zbirni podaci o njihovom broju <http://frontex.europa.eu/publications/>.

4 Izuzetak od ovog pravila su Zalivske države, gde je rad u domaćinstvu priznat kao neophodan, plus Malezija, Singapur, Hong Kong i Tajvan, pa time raste i broj legalnih migrantkinja..

Pored legalnih, vidljivih tokova, mnoge nelegalne migrantkinje (*undocumented women*) iz brojnih zemalja u razvoju borave i nevidljivo rade u domaćinstvima srednje i više srednje klase. Žene trpe usled ekonomskih i strukturalnih nedostataka i u zemljama porekla i u zemljama destinacije. Njihov rad je veoma izolovan, loše novčano nagrađen i društveno stigmatiziran, što ih sprečava da postanu akteri ekonomskog života, bilo u zemljama porekla ili zemljama destinacije (Franz: 2003). To je takođe razlog što migrantkinje ne mogu ispuniti svoje težnje u pogledu tržišne afirmacije i kapitalizacije svog ranije stečenog obrazovanja i verifikacije svog prethodnog radnog iskustva koje su donele iz zemalja porekla, a što rezultira postepenim gubljenjem stečenih znanja i veština. Rad u domaćinstvu, generalno, pojavljuje se kao često jedina mogućnost rada za migrantkinje, koliko povoljna (obežbeđuje kakav takav izvor prihoda), toliko i nepovoljna, jer se odvija u sektoru koji karakteriše nedostatak prava i oskudna ekonomska i društvena pokretljivost.

U isto vreme, sve veća kapitalistička glad za povećanim profitima putam smanjenja troškova, povećala je potražnju za jeftinim nelegalnim radnicima (*undocumented workers*) u industrijalizovanim zemljama. Povećano je zapošljavanje nelegalnih migrantkinja i migranata jer prihvataju niže nadnice i lošije uslove rada koje bi lokalno stanovništvo odbilo. Štaviše, u nekim sektorima poput proizvodnje i usluga, nelegalne radnice imaju čak prednost u odnosu na nelegalne radnike: poslodavci više vole baš da zaposle žene, jer njima lakše upravljaju, manje ih plaćaju i lakše otpuštaju i od domaće ženske radne snage i od (ilegalne) migrantske muške radne snage. U kom god sektoru da rade one su sve smeštene duž kontinuuma ilegalnosti, eksploatacije i nevidljivosti.

Važni akteri eksploatacije migrantskih radnica su legalni i nelegalni posrednici i agenti (u zemljama koje šalju migrante i u zemljama koje ih primaju) koji su profitno ugrađeni u sam proces organizovanja ovih migracija. Jedan od najgorih slučajeva je kada su žene i devojčice prisiljene protiv svoje volje da se bave prostitucijom. Određen broj prijemnih zemalja su nametnule razne zabrane i restrikcije migraciji žena kako bi ih "sprečile/spasle" da padnu u ruke trgovaca ljudima i krijumčara. Međutim, restriktivna regulativa a često i sam takav proces vodi u još veću ilegalu, jer prisiljava migrantkinje u još ranjiviju poziciju, povećavajući njihovu potrebu za "posrednicima" koji bi im pomogli da tajno migriraju (Piper: 2008).

Kao rezultat rodno stereotipnih javnih politika koje regulišu migratorne tokove u EU, kao i niza drugih strukturalnih rodno obojenih barijera, migrantkinje retko pripadaju kategoriji ekonomski uspešnih radno angažovanih migranata, onih koji šalju kući novčane doznake, omogućavaju radno anagažovanje drugima, ili onih preduzetnika koji olakšavaju/organizuju prekograničnu trgovinu, a na kraju ni u kategoriju kulturoloških medijatora koji podstiču kulturne programe ili poslovne inovacije među svojim kolegama/inicama članovima/icama dijaspore. (Marchetti, Salih: 2015)

ADOLESCENTKINJE I MLADE ŽENE MIGRANTKINJE

Kao posebno ugrožena grupa žena u migraciji mogu se izdvojiti adolescentkinje i mlade žene koje su takođe važne, mada suviše često previdani deo fenomena migracija. Predstavljaju oko polovine svih migranata svoje starosne grupe i čine oko 5% ukupne globalne populacije migranata (Cortina, Taran and Raphael: 2014). Za njih se veruje da predstavljaju veći deo onih koje su trafikovane u svrhu seksualne eksploatacije i prinudnog rada. Adolescentkinje i mlade žene migriraju u svim oblicima migracija – radne migracije, ponovnog okupljanja porodica, ali i stvaranja novih porodice, kao i žrtve prinudne migracije. Takođe, one su značajan deo porodica koje su od strane roditelja migranata i supružnika ostavljene u zemljama porekla. Među njima se mogu uočiti nekoliko konstantno prisutnih grupa: 1) one koje migriraju sa

članovima porodice, 2) one koje same migriraju, 3) one koje su rođene u zemljama destinacije, i 4) one koje žive u zemljama porekla nakon što jedno ili oboje roditelja migrira.

Adolescentkinje i mlade žene migrantkinje često se susreću sa trostrukom diskriminacijom – kao žene, kao mlade osobe i kao migrantske došljakinje. U mnogim slučajevima, diskriminacija po osnovu roda je sama po sebi razlog usled kojeg migriraju – ili da pobegnu od tradicionalnih rodno zasnovanih ograničenja svoje slobode, od rodno zasnovanog nasilja ili da jednostavno potraže bolji život u drugim zemljama. Ove mlade žene se sreću sa značajnim izazovima i diskriminacijom, ali u isto vreme imaju nove mogućnosti koje rezultiraju iz migracije. Za mnoge od njih, migracija je oslobađajuće iskustvo, pa se može govoriti i o uticaju migracija na promenu njihove rodne uloge, naročito kada mogu da koriste povećane mogućnosti obrazovanja u zemljama destinacije. Takođe, time što primaju novčanu pomoć od strane nove zemlje, ili što su u njoj hraniteljke porodice, mogu biti u stanju da određuju na koji način će se trošiti njihova sopstvena finansijska sredstva ili da samostalno rukovode čitavim domaćinstvom. Mogu uživati veća prava i ličnu slobodu (iako ovo u velikoj meri zavisi gde migriraju i pod kojim uslovima).

No, za mnoge druge, migracija je izvor nasilja i ugrožavanja njihovih života. Migrantske rute, naročito za one koji se kreću na nelegalan način, mogu biti opasne po adolescentkinje i mlade žene koje se suočavaju sa velikim potencijalom seksualnog nasilja. Jedan od mogućih scenarija je i da se zaposle u ilegalnoj proizvodnji (unregulated industries) koje vode malo računa o njihovoj dobrobiti. Bez obzira da li su ostavljene (od strane svojih porodica ili supružnika ili same migriraju), mogu provesti duge vremenske periode daleko od svojih porodica. U nekim slučajevima, član porodice koji je migrirao, može da se nikada ne vrati. Tipični su i događaji kao rani brakovi, trudnoće i prekidi trudnoća, i razni oblici seksualnog i fizičkog nasilja, koji mogu podriti njihovo zdravlje i sigurnost.

Vlasti zemalja primaoca migranata (*host governments*) moraju uspostaviti mehanizme monitoringa, koji bi posebno osigurali da mlade osobe dobijaju maksimalnu korist od migracije, da nisu eksploatisane, ni izložene nasilju. Kako bi očuvale prava mladih, javne politike zemalja primaoca treba da definišu rodno osetljive smernice za uspostavljanje pripravnštva, stručnog obrazovanja i stažiranja koje je primenljivo u različitim društveno-kulturnim kontekstima (Martin: 2014).

ŽENE IZBEGLICE

Žene su ranjivije od muškaraca, pa se kao elementi rodnog aspekta migracija moraju sagledati kakvim oblicima diskriminacije su izloženi, koje se vrste zlostavljanja i eksploatacije žena javljaju i kako mogu da se smanje. Žene su ranjivije od muškaraca u pogledu seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja od strane oružanih snaga, graničara, zaposlenih u izbegličkim kampovima. Žene često nemaju pristup zdravstvenim resursima, trpe zdravstvene tegobe, neuhranjene su, između ostalog i zbog postojanja prakse da se hrana distribuiraju muškim glavama domaćinstava. Ta iskustva imaju jasne implikacije na žensko fizičko i mentalno zdravlje. Takođe žene se u kampovima susreću sa novim rodnim ulogama. Žene koje nisu same, izložene su stresu muških članova porodice, usled čega doživljavaju porodične sukobe i domaće nasilje u svojim izbegličkim porodicama. Žene koje su same nemaju socijalnu podršku i to im otežava pristup osnovnim životnim resursima.

Prema podacima UNHCR-a, žene čine skoro petinu (17%) svih tražilaca azila koji pristižu u Srbiju i Makedoniju (UN Women: 2016). Međutim, prema skorijem izveštaju UN Women, koji se usredsređuje na rodnu perspektivu, specifične potrebe i osetljivosti žena izbeglica retko se uzimaju u obzir prilikom planiranja i implementacije humanitarnog odgovora na izbegličku

krizu. Žene i devojčice koje putuju po Zapadnom Balkanu imaju posebne potrebe, prioritete i prava na zaštitu dostojanstva koja nisu gotovo nigde u potpunosti uzeta u obzir. Specifični izazovi sa kojima se suočavaju ženske izbeglice su psihosocijalni stres i traume, zdravstvene komplikacije, fizičke povrede, rizik od eksploatacije i rodno zasnovanog nasilja od strane pripadnika sopstvenih zajednica, pripadnika zajednica kroz čiju teritoriju prolaze, pa i službenih lica sa kojima se susreću. Svest o tim opasnostima prevazilazi potrebe davanje ženama higijenskog pribora i odeće, pružanje usluga vezanih za seksualno i reproduktivno zdravlje i obezbeđivanje specijalnih skloništa za žene sa bebama.

Svetska zdravstvena organizacija navodi da su stope nasilja 4 do 10 puta veće među osobama sa invaliditetom nego među osobama bez invaliditeta, što ukazuje na povećanu vulnerabilnost svih onih koji su fizički i socijalno slabiji. Konsultacije sa osobama sa invaliditetom koje je sproveda Ženska komisija za izbeglice u sedam zemalja ukazuju da žene i devojke sa invaliditetom u konfliktnim i postkonfliktnim okruženjima mogu biti posebno osetljive na rodno zasnovano nasilje (Women's Refugee Commission: 2012). Međutim, one nemaju isti pristup prevenciji i programima zaštite kao drugi članovi zajednice. Planiranje humanitarnih akcija još uvek nije dovoljno prilagođen posebnim okolnostima devojaka i žena, tek je potrebno da se uspostave ciljne usluge usmerene na žene i devojčice, koje bi podrazumevale dodatnu zaštitu, prevenciju rodno zasnovanog nasilja, savetovanje i psihosocijalnu podršku, uspostavljanje posebnih prostora samo za žene, prikupljanje detaljnih podataka i pružanje zdravstvenih usluga u tranzitnim i prihvatnim centrima.

Ono što predstavlja najveći problem ženama u izbeglištvu je nepoznavanje jezika, nedostatak finansija, socijalne podrške, pristupa sredstvima koja obezbeđuju vladine agencije i socijalne službe. Većina žena je nezaposlena i ograničeni prihodi i nemogućnost pronalaska posla predstavljaju veliki problem za čitave porodice. Nemanje srodnika i prijatelja je takodje veliki problem za žene, jer ne dobijaju nikakvu psihološku i emotivnu podršku koja im je preko potrebna. Pristup zdravstvenim resursima, lekarima, posebno ženama lekarima i nedostatak brige za sebe, jer su tradicionalno, na prvom mestu članovi porodice i deca, je takodje veliki problem. Procedura oko dobijanja dokumenata je takode stresna i komplikovana za žene, jer im niko ne pomaže u razumevanju i snalaženju sa papirima, pri čemu žene nemaju nikakvo pravo preimućstva u rešavanju tih problema. Najveće prepreke doživljavaju kod pronalaska smeštaja i transporta, i to najviše iz finansijskih razloga. Siromaštvo je povezano sa rizikom od oboljevanja mentalnog i fizičkog, i odraslih i dece. Često postoji i pritisak muževa da ostanu nezaposlene i kada bi mogle da rade i time eventualno poboljšaju svoj materijalni položaj, što je takode veliki stres za njih, kao i izolacija i nemogućnost izlaska iz izbegličkog okruženja (Deacon: 2009).

Dok su većina krijumčarenih izbeglica muškarci i neće se uvek smatrati žrtvama, veliki broj mladih izbeglica ili dece koje završe kao žrtve prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili prisile, definitivno spadaju u kategoriju žrtava trgovine ljudima. Poslovi za koje deca, žene i muškarci mogu biti žrtve trafikinga (trgovine ljudima), mogu uključivati rad na gradilištu, u malim prodavnicama, ribolovu, fabrikama obuće, plantažama i u domaćinstvu. Pa ipak, većina trafikovanih žrtava će biti transportovane u druge zemlje ili udaljene regione u svrhu seksualne eksploatacije. Za mnoge žene u izbeglištvu, seksualni rad postaje jedan od nekolicine stalnih izvora radnih mesta, bilo da to žele ili su na to primorane, usled još jednog stereotipa pripisanog ženama – da njihova “prirodna uloga” i jeste pružaju seksualno zadovoljstvo.

Trafiking je jedan od najgorih oblika radne eksploatacije i kao takav predstavlja grubo kršenje ljudskih prava i osnovnih principa MOR-a. Trafiking svodi žene i decu na komercijalnu robu korišćenu za unutrašnju trgovinu i za izvoz. Osobe koje se bave trgovinom ljudima zadovoljavaju postojeću visoku potražnju za migrantskim radom u nekim sektorima ekonomije, sa jedne strane, i sužavaju legalne tokove migracija u većini zemalja, sa druge strane. Kako žene imaju manje šanse od muškaraca da legalno imigriraju, one su i relativno više izložene diskriminaciji, zloupotrebi i nasilju.

ŽENE I AZIL

Uprkos povećanom učešću žena u migratornim tokovima, one su i dalje retko i pravno prepoznate među tražiocima azila kao posebna grupa koja trpi posebne vrste nasilja i diskriminacije. Azil je oblik oslobađanje od deportacije koji se bazira na diskrecionom pravu odlučivanja o licima koja mogu da dokažu da imaju "osnovani strah" od progona zbog svoje rase, vere, nacionalnosti, političkog mišljenja ili pripadnosti određenoj društvenoj grupi. To znači da moraju ubediti one vlasti koje o tome odlučuju, da postoji "razumna mogućnost" da će biti proganjeni zbog jednog od ovih razloga ako bi bili vraćeni u svoje zemlje. Njihovi progonitelji mogu biti ili vlada ili nedržavni akteri koje vlada "ne može ili ne želi da kontroliše." Ni Konvencija UNa iz 1951. o statusu izbeglica, ni njen Protokol iz 1967. godine, niti Zakon SAD o izbeglicama iz 1980. godine nisu uzeli u obzir posebna iskustva žena. Pol jednostavno, dugo vremena nije bio među zaštićenim razlozima u njihovim odredbama.

Tek je slučaj Kasinga (1996), devojke iz Togo koja je dobila azil u SAD zbog prakse genitalnog sakaćenja u toj zemlji, postao precedent koji je otvorio je vrata drugim zahtevima za azil koji uključuju posebne povrede sa kojima se suočavaju žene i devojke u svojim domovima i zajednicama, kao što su prinudni brak, ubistva iz časti i seksualno nasilje. Taj slučaj, kao i slučaj Alvarado (2014) kojim je priznato porodično naslje kao osnova za traženje azila, dovelo je američku Vladu da prizna da nasilje može biti osnova za azil, ali tek posle više od decenije sudskih procesa i nastojanja na pravima žena. Suštinski problem je bila pravna definicija zaštićene grupe, do čega se došlo tek u slučaju Alvarado, gde se došlo do definicije "udate žene u Gvatemali koje nisu u stanju da napusti bračni odnos". Tek tako definisana društvena grupa zadovoljila je zahteve nepromenljivost, socijalne različitosti i posebnosti. Pol je nepromenljiva karakteristika i bračno stanje bi moglo da bude nepromenljiva karakteristika ako žena nije bila u stanju da napusti brak, pa je grupa priznata kao grupa koja je u društvu obeležena antagonizirajućim, violentnim muškim mačizmom i nasiljem u porodici. Ta revolucionarna odluka je bila doneta kasno za neke, ali baš u pravom trenutku za mnoge žene i decu Centralne Amerike koji su prešli Rio Grande ranije te godine, tražeći azil u SAD nakon što su pobjegli od sveprisutnosti društvenog i nasilje u porodici (Gilbert: 2015).

Osim trenutnih rodno osetljivih odgovora na potrebe migrantkinja, potrebni su i programi za njihovu integraciju u društva prijema. U situaciji kada Evropa ključa od mržnje, netolerancije, histeričnih odbrambenih gestova, neprihvatanja drugih, lančanih reakcija smanjivanja ljudskih prava, zapenušenih desnih vlada na vlasti i duboko ukorenjene medijske moralne arbitrarnosti (Tanjug: 2016), ostaje malo mesta da se povede računa o zaštiti migrantkinja od nasilja unutar sopstvenih zajednica, nasilja vidžilantskih grupa u zemljama tranzicije i njihovih policijskih i pograničnih vlasti. Sa rodno senzitivnog stanovišta (Slapšak: 2016), predlaže se osnivanje ženske policije za dežuranje i čuvanje mesta visokog rizika seksualne nadmoći i ponižavanja žena; više organizovanog obrazovanja i olakšanja života priseljenicima. Potrebna je planska emancipacija žena iz drugačijih kultura, a ne plitko poštovanje zahteva njihovih nekadašnjih društava.

ZAKLJUČAK

Feminizacija međunarodne migracije će se nastaviti, zajedno sa ogromnim talasom koji već godinu dana zapljuskuje Evropu zbog građanskog rata u Siriji (Ostrand: 2015), ali i pošto je potražnja tržišta radne snage za migrantkinjama u zemljama uvoznicama rada često veća, nego potražnja za muškarcima. Pa ipak, veliki udeo ove feminizacije ostaje nedokumentovan. Uopšte nije ni najmanje sigurno da će povećano učešće žena u međunarodnoj migraciji mnogima od njih obezbediti pristojnu zaradu, dobre uslove rada, neophodnu obuhvaćenost socijalnim osiguranjem, i radno-pravnu zaštitu u celini. Stoga je važno da se više pažnje posveti radnopravnom položaju rastućeg broja migrantkinja radnica. Položaj migrantkinja odražava istovremene, kompleksne nejednakosti koje se odnose na rasnu i klasnu pripadnost i državljanstvo što se sve prepliće sa rodnom pripadnošću. Jasno je da imigracioni status obuhvata i diskriminaciju i nejednakost, i to ne samo u ekstremnim slučajevima rodne ekspanzije kao u slučaju trafikinga jer se migrantkinje koje sada prelaze granice potencijalno nalaze na putu ukrštanja različitih vrsta diskriminacija.

Da bi globalni razvoj bio uspešan, mora u najboljoj meri iskoristiti potencijal migrantkinja, i na migraciju se mora gledati kao na jedno od najznačajnijih sredstava od dostizanja ove svrhe. Pa ipak, jasno je da će biti potrebna specifična institucionalna pomoć na nacionalnom, kao i na regionalnom i međunarodnom nivou, kako bi se ostvario ovaj cilj.

Iskustva i potrebe žena u migracijama su kvalitativno različite onih koje imaju muškarci u istoj situaciji. Međutim, žensko iskustvo je dugo bilo zapostavljeno u korist muškocentrične paradigme koja rukovodi rešavanjem problema izbeglica iz ratom zahvaćenih područja. Nalazi otkrivaju uticaj sociodemografskih karakteristika na iskustvo preseljenja i potrebe za osnovnim resursima, čije zadovoljavanje može olakšati proces migriranja i umanjiti rodno razlike. Uprkos svim teškoćama i izazovima, ipak, za mnoge žene, migracija predstavlja pozitivno iskustvo s obzirom na činjenicu da time što postaju glavne hraniteljke porodice, dobijaju i istaknutu odluku pri donošenju odluka vezanih za porodicu. Uprkos preprekama migracije pružaju nove obrazovne i radne mogućnosti i finansijsku nezavisnost (Siobhán: 2014).

Međutim, pored tih poboljšanja žene trpe i negativne posledice i izložene su rizicima, poput nedostatka informacija za rešavanje migrantskog statusa, procedure prijavljivanja i mogućnosti zapošljavanja. Nemaju znanje o svojim pravima a nisu ni organizovane. U većini zemalja u koje emigriraju, žene ne ostvaruju svoju građanska i ljudska prava, što znači kada su eksploatisane i zlostavljane, ne dobijaju zaštitu, odgovarajući pravni tretman i sudski sistem ih ne prepoznaje kao ravnopravne građanke (Kawar: 2004). One nemaju često ni elementarni *know-how*, mogućnosti da pokriju troškove, i usled toga zapadaju u rizične i situacije gde bivaju zloupotrebene, eksploatisane i podvrgnute nelegalnim poslovima. Migrantkinje imaju ograničene mogućnosti zapošljavanja i koncentrisane su samo na određenim poslovima (domaći servis – kućne pomoćnice, bejbisiterke, negovateljice, spremačice). Ne mogu da napreduju i rade poslove koji su ispod njihovih kvalifikacija (često imaju i više obrazovanje). Migrantkinje, češće nego migranti, imaju ograničen pristup društvenim mrežama, informacijama, ostaju izolovane od društvenih tokova, češće su primorane da prihvataju poslove u svojoj ekonomiji, ilegalnom sektoru, primaju manje plate nego što je to regulisano za ostale građane, nemaju pravo na socijalno i zdravstveno osiguranje, rade na poslovima koje predominantno karakteriše privremenost, teški uslovi rada i slaba pravna zaštita. Ostaju ponekada celog svog života, daleko od toga da ikada postanu potencijalno ravnopravne građanke u zemljama destinacije, naprotiv, ograničene najčešće na neizvesne periode boravka, nevidljivost, i na to da budu na marginama socijalnih i građanskih prava.

LITERATURA

1. AlJazeera Balkans, 2016, Italija: Povećan broj maloljetnih migrantkinja koje rade kao prostitutke, *AlJazeera*, 26 februar. <http://balkans.aljazeera.net/video/italija-povecan-broj-maloljetnih-migrantkinja-koje-rade-kao-prostitutke> Pristupljeno 6 marta 2016.
2. Askola, Hedi, 2010, 'Illegal migrants', Gender and Vulnerability: The case of EU's Returns Directive, *Feminist Legal Studies*, Vol. 18, p. 159, Faculty of Law, Monash University, Australia, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1948830, 12. april 2016. godine.
3. Bosworth, Mary; Kellezi, Blerina, 2014, Citizenship and belonging in a women's immigration detention centre, in Philips, C. and Webster, C. (Eds.) *New Directions in Race and Ethnicity*, Abingdon: Routledge, http://irep.ntu.ac.uk/26167/1/PubSub_2764_Kellezi.pdf, 12. april.
4. Chammartin & Moreno-Fontes Gloria, The feminization of international migration, International Migration Programme, International Labour Organization (ILO), dostupno na, [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/AFBE56C70CCE41DFC22579A70031B56A/\\$file/feminization_of_migration.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/AFBE56C70CCE41DFC22579A70031B56A/$file/feminization_of_migration.pdf) pristupljeno 20. aprila.
5. Deacon Zermarie and Sullivan Cris , 2009, Responding to the Complex and Gendered Needs of Refugee Women, *Affilia* 24; 272 <http://aff.sagepub.com/cgi/content/abstract/24/3/272> Pristupljeno 6 marta 2016.
6. Franz Barbara, 2003, "Bosnian Refugee Women in (Re)Settlement: Gender Relations and Social Mobility", in *Feminist Review*, Vol. 73, No. 1 (January 2003), p. 86-103.
7. Fronex Europa, 2016, <http://frontex.europa.eu/publications/> Pristupljeno 6 marta 2016.
8. Gilbert Lauren, 2015, *Asylum, Gender-Based*, ENCYCLOPEDIA OF LATINOS & LATINAS IN CONTEMPORARY POLITICS, LAW, & SOCIAL MOVEMENTS
9. Hocine Labdelaoui, 2011, "Genre et migration, en Algérie", in *CARIM Notes d'analyse et de synthèse*, No. 2011/12 <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/15597>.
10. Kabeer Naila, 2003, *Gender Mainstreaming in Poverty Eradication and the Millennium Development Goals. A Handbook for Policy-makers and Other Stakeholders*, London and Ottawa, Commonwealth Secretariat and International Development Research Centre (IDRC) <http://www.idrc.ca/EN/Resources/Publications/Pages/IDRCBookDetails.aspx?PublicationID=229>. Pristupljeno 6 marta 2016.
11. Kavar Mary, 2004, Gender and Migration: Why are Women more Vulnerable? *Femmes en mouvement*. no.10. 73. http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/genre/shared/Genre_docs/2865_Actes2004/10-m.kavar.pdf Pristupljeno 6 marta 2016.
12. Kofman Eleonore, et al., 2000, *Gender and International Migration in Europe: Employment, Welfare and Politics*, London and New York, Routledge.
13. Cortina Jeronimo, Taran Patrick and Raphael Alison, 2014, Migration and Youth: Challenges and Opportunities" Edited by on behalf of the Global Migration Group, UNICEF"), dostupno na linku http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/migration-and-youth_challenges-and-opportunities_eng.pdf; pristupljeno 14. aprila.

14. Martin, Susan, 2014, Adolescent and Young Women Migrants, (Chapter 4 in the "Migration and Youth: Challenges and Opportunities", edited by Cortina, Jeronimo; Taran, Patrick; and Raphael, Alison; on behalf of the Global Migration Group), UNICEF, http://www.globalmigrationgroup.org/sites/default/files/7_Chapter_4.pdf, pristupljeno 12. aprila.
15. Marchetti Sabrina, Salih Ruba, 2015, Gender and Mobility across Southern and Eastern European Borders: "Double Standards" and the Ambiguities of European Neighbourhood Policy 139-163
In: *Changing Migration Patterns in the Mediterranean*, Ed Lorenzo Kamel
Istituto Affari Internazionali, Roma
http://www.iai.it/sites/default/files/iairp_22.pdf, pristupljeno 16. aprila.
16. Oso Laura and Ribas Mateos Natalia (eds.), 2013, *The International Handbook on Gender, Migration and Transnationalism. Global and Development Perspectives*, Cheltenham, Edward Elgar
17. Ostrand Nicole, 2015, The Syrian Refugee Crisis: A Comparison of Responses by Germany, Sweden, the United Kingdom, and the United States, *Journal of migration and social security by the Center for Migration Studies of New York*. Volume 3 Number 3 (2015): 255-279
18. Piper Nicol, 2008, Feminisation of Migration and the Social Dimensions of Development: the Asian case', *Third World Quarterly*, 29, 1287.
19. Siobhán Mullally, 2014, Migration, Gender, and the Limits of Rights
In: *Ruth Rubio-Marín (Ed), Human Rights and Immigration, Pp. 145-176. (Oxford University Press)*
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2574197 Pristupljeno 6 marta 2016.
20. Slapšak Svetlana, 2016, Seks i železnička stanica, *Peščanik*, 17. januar.
<http://pescanik.net/seks-i-zeleznicka-stanica/> Pristupljeno 6 marta 2016.
21. Tanjug, 2016, Kol: Evropa ne može da postane domovina migranata, *Politika*, 17.04.
<http://www.politika.rs/scc/clanak/353253/Kol-Evropa-ne-moze-da-postane-domovina-migranata> Pristupljeno 20 aprila 2016.
22. UNDESA, *Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision - Migrants by Age and Sex* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013), United Nations, December 2013,
<http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrant-stock-age-2013.pdf>) Pristupljeno 6 marta 2016.
23. UN Women, 2016, Gender assessment of the refugee and migration crisis in Serbia and FYR Macedonia, Europe and Central Asia Regional Office, Istanbul, Turkey January 2016
<http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/serbia/gender%20assessment%20of%20the%20refugee%20and%20migration%20crisis%20in%20serbia.pdf?v=1&d=20160112T163308> Pristupljeno 20 aprila 2016.
24. UNHCR, 2016, UNHCR ZABRINUT ZBOG PORASTA BROJA IZBEGLICA I TRAZILACA AZILA NA GRANICAMA I POVEĆANJA NJIHOVIH PATNJI
Ženeva, 23. februar 2016. godine
<http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/unhcr-zabrinut-zbog-porasta-broja-izbeglica.html> Pristupljeno 20 aprila 2016.

25. Women's refugee Commission, 2012, Gender-Based Violence Among Displaced Women and Girls with Disabilities: Findings From Field Visit. Rodno zasnovano nasilje nad raseljenim ženama i devojkaama sa invaliditetom: nalazi terenskog istraživanja. Iz kruga, Novi Sad. <http://zena.invalidnost.net/index.php/sekcije/nasilje-i-diskriminacija/470-rodno-zasnovano-nasilje-nad-raseljenim-zenama-i-devojkama-sa-invaliditetom-nalazi-terenskog-istrazivanja> Pristupljeno 20 aprila 2016.